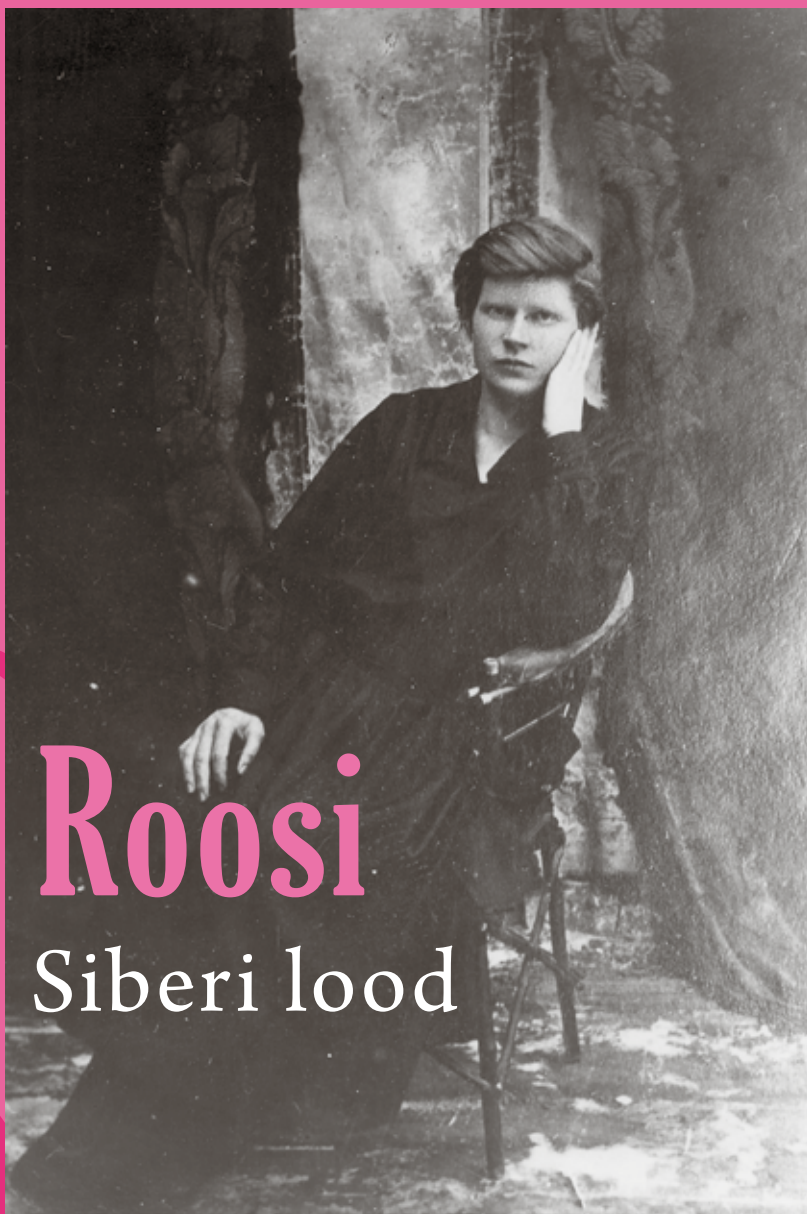


Eesti asundused VII



Koostanud ja toimetanud

Anu Korb

Eesti Kirjandusmuuseum
Eesti Rahvaluule Arhiiv

Eesti asundused VII

Roosi Siberi lood

Koostanud ja toimetanud
Anu Korb

EKM Teaduskirjastus
Tartu 2015

Keeletoimetaja: Kadri Tamm
Tõlge inglise keelde: Kait Tamm
Tõlge vene keelde: Olga Ivaškevitš
Kujundus, küljendus ja fototöötlus: Pille Niin
Trükikoda: OÜ Greif

Tekstide sisestamise ja raamatu valmimisega seotud kulusid aitasid katta:
Haridus- ja Teadusministeeriumi programmid:
IUT22-4 "Folkloor kultuurilise kommunikatsiooni protsessis: ideoloogiad ja kogukonnad"
Rahvuskaaslaste programm
Riikliku programmi "Eesti keel ja kultuurimälu" projekt "Eestlased Venemaal: asustuslugu ja pärimus"

Kaanefoto: ERA, Foto 8953

Autoriõigused:
Anu Korb ja Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv

ISBN 978-9949-544-68-4
ISSN 1406-3794; 7

Sisukord

Saateks	7
Rosalie Ottessoni rahvaluulekogu	11

Sünnikoht Siber

Ottessoni Roosi	25
Asustuslugu ja paigad	31

Eluring

Lapse sünd, ristsed ja sünnipäevad	45
Kasvatus ja õpetus	52
Kosjad ja pulmad	65
Haigused ja ravimine	79
Surm ja matused	102

Elatusalad ja olme

Loodus, põllu- ja loomakasvatus	132
Eluase, riietus ja söök	162

Meelelahutus

Laulud, mängud ja tantsud	171
Kalendritähtpäevad	219
Jutud ja jutuvestmine	241

Lisad

Tekstides leiduvad kohanimed	273
Aineregister	275
Rosalie Ottesson and her folklore collection in the Estonian Folklore Archives	278
Розалие Оттессон и ее коллекция фольклора в Эстонском фольклорном архиве	290
Meenutusi Roosist	302

Saateks

Selle raamatu abil jõuab lugejate ette valik Eesti Rahvaluule Arhiivi (ERA) Siberi kaastöölise Rosalie Ottessoni kogutud pärimusainesest ja olustikulisest materjalist, mis on talletatud Krasnojarski krai Minussinski piirkonna eestlastelt nõukogude võimu päevil, ajavahemikus 1969–1976. R. Ottessoni kirjapanekute kaudu saame mitmekülgse pildi tolleaegsest elust-olust kahes Siberi eestlaste kogukonnas, samas pakub tema kogutu teadmisi ka mõnevõrra varasemast ajast.

Minu esmane huvi Rosalie Ottessoni saadetiste ja tema vastuolulise isiku vastu tekkis enam kui paarkümmend aastat tagasi, kui alustasin oma välitöid Siberi eestlaste juures. Just oma esimestel Siberi-reisidel 1991.–1992. aastal külastasin Ülem-Suetuki küla (vn. *Верхний Суэту́к*) ja R. Ottessoni sünniküla Ülem-Bulankat (vn. *Верхняя Буланка*). Neis paigus töötasime ERA välitööde raames veel ka 2000. ja 2012.–2013. aastal. Ajavahemikus 2003–2009 kogusin materjali ka Krasnojarski krai Minussinski piirkonnast Eestisse elama asunud eestlastelt. 2012. ja 2013. aasta välitöödel õnnestus rikkaliku pärimusainese kogumise kõrval talletada kaasaegsete mälestusi Rosalie Ottessonist. Need mälestuskilled on üksiti abiks tema kogutu mõtestamisel.

Idee R. Ottessoni kirjapandud pärimusainest omaette raamat koostada tekkis mõned aastad tagasi. Väikese valimiku Ottessoni tekste olime avaldanud juba 1995. aastal koos Kadri Peeboga (Tamm) koostatud sarja “Eesti asundused” esimeses raamatus “Siin Siberi maa peal kasvanud. Ülem-Suetuki ja Viru-Pulani lood ning laulud”. Tookordse

raamatu piiratud maht enamat ei võimaldanud. Samas leidub rahvaluule arhiivi 1960.–1970. aastate ainukese Siberi kaastöölise ligi 3000 leheküljel kirjutatud hulgas rohkesti unikaalset materjali, millest osa nüüd selle raamatu vahendusel laiemal avalikkusel ette jõuab.

Töö esimese etapina sisestas ERA töötaja Tuuli Otsus kõik varem sisestamata Ottessoni käsikirjalised tekstid arvutisse. Sisuline töö raamatuga algas 2015. aasta algul. Esmalt tuli teha paljude tekstide hulgast võimalikult esinduslik valik. Püüdsin raamatusse koondada hästi mitmekesise materjali, et anda läbilõiget R. Ottessoni kogutust. Juttude ja laulutekstide valim on siin siiski mahult mõnevõrra tagasihoidlikum võrreldes nende osakaaluga Ottessoni kirjanekute koguhulgas. Kuna R. Ottessonil puudusid võimalused helisalvestuste tegemiseks ja noodikirja ta ei tundnud, ei ole käesolevas väljaandes ka lauluviise. Valiku ajavahemikul 1991–2013 salvestatud Ülem-Suetuki ja Ülem-Bulanka küla eestlaste lauludest, mida kindlasti tundis ka Ottesson, leiab huviline A. Korbi koostatud veebiväljaandest “Siberi eestlaste laulud” (2014) <http://www.folklore.ee/pubte/eraamat/siberilaulud/eestlased/>.



Ühe parema lauluoskaja Miina Pavlova kiri Anu Korbile 1992.

Terviseid Siberist.

Tervitame teid kõiki siidomest, ja soovime teile rõvad tervist ja palju õnne, ja Anu ka teie peres. Saime piletid kätte, andsin Annile ja Maalile ka ära, suur Tõnu meie kõikide poolt teile rõixile, väga toretad. Meie tahaks teile raha nende eest saata, miks sa Anu ei kirjutand kui palju nad maksavad, meie ju ei tea, ehk kirjutad. Nüüd küll ei Taho lisna kirja kirjutada, räägivad et kui teie saate seal kirja peate maksma veel 20 rubla. Aga meie jälle ei Tia kui palju eest makksi panna et teie ei oleks välja osta kirja, mina olen küll saanud ilma rahata. No ehk saame veel kokku süü maa peal, küll siis Tõnu me ära, kui enne ei saa. Ehk tulete jälle talvel kui enne ei saa. Talvel rohkem aega, meil talvel ilus ko, saab lüügi lasta et lemmi keeb.

Enam koondasin raamatukaante vahele R. Ottessoni isiku ja tema kasvukeskkonnaga seonduvat teavet (nt. koduümbruse paiganimed ja nimeseletused). Valitud tekstide abil püüdsin anda edasi ka tema mõtteid, suhtumist pärimusse ja hinnanguid oma kirjapanekute sisule. Tekstid jaotasin temaatilistesse rühmadesse. Kuna paljud tekstid sobisid mitme alajaotuse alla, osutus see töö arvatust keerulisemaks. Lõpptulemusena on minu tehtud valik igal juhul subjektiivne.

Problemaatiliseks osutus ka Rosalie Ottessoni kirjapanekute toimetamine. R. Ottesson juhtis ise tähelepanu oma võimalikele kirjavigadele, kui kirjutas arhiivitöötajatele: "Ärge aga pahaks pange, et ma teid oma kirjutustega tülitän. Pealegi veel oma Siberi keelega. Võib olla ehk kirjas leidub grammatilisi vigu. Seda võib juhtuda. Sest mul' puudub eesti keeli grammatiline seadus." (Kiri 15. V. 1972). Neil aastail, kui R. Ottesson koolis käis, kuulusid Siberi eesti diasporaa koolid kiriku- ehk köstrikoolide alla. Tol ajal polnud üldist koolikohustust, puudus oli ka emakeelsetest õpikutest (Juntunen 1983: 110; Tuisk 2006: 166). Siinses väljandes otsustasime ajastutruuduse huvides valdavalt säilitada Ottessoni isikupärase kirjaviisi ja stiili (seda enam, et paljud keelendid annavad edasi kohalikku suulist kõnepruuki). Osa eksitavaid ortograafiavigu on raamatu toimetamise käigus siiski parandatud, samuti on ühtlustatud täpselt sama keelendi erinevaid kirjakujuksid enam esinenute suunas. Raamatus leidub ka mahapildistusi ja skaneeringuid Ottessoni käsikirjadest ja kirjadest, helisalvestustelt litereeritud kaasaegsete meenutusi R. Ottessonist, fotosid Ülem-Bulanka ja Ülem-Suetuki külast ja inimestest, aineregister ja kohanime register.

Täna südamest kõiki, kes selle raamatu koostamisel nii või teisi ti abiks olid. Oma meenutuste jagamise eest tänan Rosalie Ottessoni tüdarta Valentina (Valja) Ottessoni, lapselapsi Linda Sidorenkot ja Maali Guljajevat, poeg Valdemar (Volde) Krintali ja minia Jelisaveta (Liisi) Krintali, Ülem-Bulanka küla endisi elanikke Aleksander Pooli, Liisa (Liisi) Bublikut, Linda Krindali ja teisi.

Mõnusat lugemist!

Anu Korb

Rosalie Ottessoni rahvaluulekogu

Omaste seas Ottessoni Roosiks kutsutud Rosalie Ottesson (eluaastad 1899–1979), alustas materjali saatmist Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnale (nüüd ERA) alles 70-aastasena, saanud ärgitust tolleaegselt Moskva ülikooli etnograafiatudengilt Igor Tõnuristilt. Nimelt osales I. Tõnurist Moskva Ülikooli ajalooteaduskonna tudengina 1965. aasta suvel arheoloogilistel välitöödel Krasnojarski krai lõunaosas. Tõnurist oli tuttav August Nigoli raamatuga “Eesti asundused ja asupaigad Venemaal” (1918)¹ ning saanud sealt teavet piirkonna eesti ja läti külade kohta.

Välitööde käigus nõutas I. Tõnurist oma juhendajalt vaba nädala, et tutvuda läheduses asuvate eesti ja läti küladega ning neis etnograafilist materjali koguda. Selle aja jooksul töötas ta kolmes Siberi külas: läti külas Alam-Bulankas (vn. *Нижняя Буланка*), eesti külas Ülem-Bulankas ja Ülem-Suetuki külas. Kolmeteistkümne informandi seas, kellega Tõnurist tookord kohtus, oli üks paremaid pärimusetundjaid Rosalie Ottesson. Retkel kogutud materjalide põhjal valmis Tõnuristil ülevaade “Etnograafilisi märkmeid Minussinski eestlastest ja lätlastest”, mis on hoiul Eesti Rahva Muuseumis (ERM KV 195, 108–166 (1966)).

Rosalie Ottessonile jäi Igor Tõnuristi külaskäigust ilmselt sügav mulje. Pärast Tõnuristi Siberi-reisi vahetasid nad aeg-ajalt kirju. Tõnurist pöördus mitmel korral Ottessoni poole ka etnograafia-alaste või laiemalt pärimust puudutavate küsimustega, millele ta sai alati põhjaliku vastuse. Kuna Rosalie Ottessoni pärimuse-alased teadmised olid pea-aegu ammendamatud, soovitas I. Tõnurist tal hakata tegema kaastööd Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnale (Korb 2013: 10–11). Igor Tõnurist kohtus R. Ottessoniga veel kord 1975. a. suvel, kui Tõnurist osales Eesti Teaduste Akadeemia noorteadurite Siberi ekspeditsioonil.

¹ Nõukogude võimu aastail hoiti A. Nigoli raamatut rangelt erifondis ja seda sai kasutada vaid uurimistöö eesmärgil.

N^o 19
26. märts 1976.a.

Ülem-Bulan n^o 1,

366

Selles juttus tahan veel ülem Bulani inimeste elutingimuste peale peatama.

Kõige pealt mis moodu ma Igar Tõmuri -
Siga Lutaraks sain?

"Kümme aastat tagasi Igar Tõmuriist
sõitis Siberist vaatama. Igai ühes seal voo-
ras inimene. Külas kedagi Lutarad ei
ole. Trehvas jõe ääres minu ristitütre-
ga kokku. Ristitutar. (Roosenfelt Roosi-
niidid ta elab kesetis Tallina linnas.)
Ristitutar viis Igarit omale, Andis sulle
einet ja saatis ta minupoole.
Igar tuli minu poole Lutruses minuga,
hakkas minuga juttu ajama. Küsis muu-
dugi minu kääst küla kohta. Inimeste
kohta. j.n.e. Minu tema küsimuste peale
vastasin lühelt. Väga peensust ei tar-
vitanud.

Elasin selle päeva üle. Igarid me.

Kahjuks on sellel ekspeditsioonil talletatud materjalidest arhiividesse jõudnud vaid väike osa (nt. fotod ERMi ja helisalvestusi Eesti Keele Instituudi murdearhiivi).

Enam leidub Krasnojarski krai Ülem-Suetuki ja Ülem-Bulanka küladest kogutud olustikulist ja kombeloolist materjali murdearhiivis 1980. ja 1990. aastaist, kui külasid väisasid keeleteadlased Jüri Viikberg ja Lembit Vaba (vt. Viikberg, Vaba 1984, nr. 3, 145–156 ja nr. 4, 210–223). 1980. aastate lõpupoole ja 1990. algul vastas ERMi küsitluskavale “Küsimused väljaspool Eestit asuvate eesti külade elu-olu kohta” Ülem-Suetuki külas sündinud ja 1961. aastal Eestisse elama asunud kooliõpetaja Pauline Paju (snd. 1923). Need kirjanekud leiduvad ERMi kogus².

Rosalie Ottessoni kirjanekud, kokku ligi 3000 lk., on kahtlemata suurim ja sisukaim pärimusekogu, mis on nõukogude võimu aastail Ülem-Bulankast ja naabruses asuvast Ülem-Suetuki külast talletatud. Oma kirjanekud tegi R. Ottesson käsitsi koolivihikutesse, saates materjali osade kaupa 78 korral: 1969. a. – 10 saadetist, 1970. a. – 17 saadetist, 1971. a. – 9 saadetist, 1972. a. – 12 saadetist, 1973. a. – 9 saadetist, 1974. a. – 6 saadetist, 1975. a. – 10 saadetist, 1976. a. – 5 saadetist. Kogutu on Riikliku Kirjandusmuuseumi (nüüd Eesti Kirjandusmuuseum) käsikirjalises rahvaluulekogus, köidetes RKM II 271, 272, 288, 291, 305, 313, 318.

Rosalie Ottessoni rahvaluulekogu kujunemist tuleb mõistagi jälgida omas ajas ja keskkonnas. Siinjuures on abiks tema kirjavahetus rahvaluule osakonna töötajatega ja R. Ottessoni kohta sisse seatud korrespondentikaart.³ Lisaks aitavad kogutut mõista toonased kogumistöö juhendid, eeskätt aastatel 1961–1976 ilmunud “Rahvapärimuste Koguja”.

◀ R. Ottesson tutvumisest Igor Tõnuristiga.

RKM II 318, 366.

² ERM KV 690, 11–198. Pauline Paju. Ülem-Suetuk – eestlaste küla Siberis. Mälestused minu lapsepõlvest 1927–1937 Ülem-Suetuki külast (1989). ERM KV 760, 241–250. Pauline Paju. Ülem-Suetuki küla eestlaste eluolu (1989).

ERM KV 804, 236–512. Pauline Paju. Ülem-Suetuki eestlaste küla Siberis.

³ Leiduvad Eesti folkloristika ajaloo materjalide hulgas (EFAM).

Eesti rahvaluulekogude kujunemine

Eesti rahvapärimuse, etnograafilise ainese ja esemete kogud on kujunenud paljude vabatahtlike kogujate abiga. Rahvaluule suurskogumise organiseerimiseni jõudis 1870. aastatel Jakob Hurt, kes oma ajakirjanduses avaldatud üleskutsete abil suutis innustada märkimisväärset hulka vabatahtlikke kogumistöös kaasa lööma. Eesti folkloorikogud on eriliselt just seetõttu, et alates 19. sajandist on väga olulise osa neist kogunud iseenda huvist ja missioonitundest lähtunud kaastöölised.

1927. a. loodud Eesti Rahvaluule Arhiiv (ERA) kuulus sihtasutuse Eesti Rahva Muuseum (ERM) koosseisu. Arhiivi koondati seni seltside valduses või erakätes olnud rahvaluulekogud, asuti neid korrastama ning samas uut materjali juurde koguma. Uurimisel lähtuti peamiselt välitöödel ehedas keskkonnas jäädvustatud pärimusest. Jakob Hurda eeskujule toetudes kujundas ERA välja ka oma kaastööliste võrgustiku. Korrespondentide juhendamisel oli abiks 1936. a. ilmuma hakanud "Rahvapärimuste Selgitaja", milles anti juhiseid kogumistööks, avaldati küsitluskavu ja tehti kogutust kokkuvõtteid. Aastatel 1936–1940 jõuti avaldada 9 vihku.

Ühiskonnas toimunud järsud muutused (nõukogude korra kehtestamine, II maailmasõda) ja sellega seoses hästi toimiva Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Rahvaluule Arhiivi kollektiivi lagunemine katkestasid tegelikult kogumis- ja uurimistöö järjepidevuse. 1940. aastal jaotati Eesti Rahva Muuseum kaheks iseseisvaks asutuseks: Riiklikuks Etnograafiamuuseumiks ja Riiklikuks Kirjandusmuuseumiks. Eesti Rahvaluule Arhiiv jäi osakonnana Kirjandusmuuseumi koosseisu. 1947. a. asutati Riikliku Kirjandusmuuseumi rahvaluulekogu (RKM).

Sõjajärgsel perioodil tuli rahvaluule osakonna töötajatel taastada kaastööliste võrgustik, sest folkloorikogujate read olid kõvasti hõrenevad. Osa ERA-aegseid korrespondente siiski jätkas kaastöö tegemist, nüüd juba rahvaluule osakonnale. Töö korrespondentidega paranes alates 1954. aastast Olli Kõiva eestvõttel (Oras 2008: 65). 1960. aastail oli Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnal u. 100 regulaarset kirjasaatjat. Pärast 1960. aastaid hakkas aktiivsete kirjasaatjate hulk vähehaaval kahanema.



Samas hoones asub Eesti Rahvaluule Arhiiv ka tänapäeval. E. Selleke foto 1931. ERA, Foto 53.

Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna töötajad juhendasid oma kaastöölisi suuresti ERA-aegsele traditsioonile toetudes. Kaastööliste abiks ja innustamiseks anti ajavahemikus 1961–1976 välja “Rahvapärimate Koguja” kümme numbrit. Brošüüri koostamisel oli eeskujuks ERA-päevil ilmunud “Rahvapärimate Selgitaja”.

Kaastöölisi juhendati enamasti kirja teel. Säilinud kirjad on omalaadne võimalus kuulata korrespondendi vestlust arhiivitöötajatega (vt. Annuk 2006: 41–43; Oras 2008: 42). Lisaks korraldati piirkondlikke rahvaluulekogujate kokkutulekuid ja korrespondentide nõupidamisi. Paremaid kaastöölisi premeeriti raamatute ja aukirjadega, vahel suudeti maksta ka väikest rahalist preemiat. Lisaks peeti kaastöölisi mees sünnipäevade puhul, saadeti õnnitluskaarte uue aasta alguse, ajastule omaselt ka naisepäeva, maipühade ja oktoobripühade puhul.

Rosalie Ottessoni saadetised omas ajas

Kui Teise maailmasõja järgsel perioodil olid ka eesti folkloristid sunnitud koguma eeskätt nõukogude kolhoosi- ja töölisfolkloori, siis alates 1950. aastate teisest poolest oli võimalik taas pöörduda nn. klassikalise folkloori poole. Eestis oli pärimusekogumine ühelt poolt nõukogude folkloristika printsiipide ja ametliku tsensuuri mõju all (nt. rahvaarstidesse puutuva teabe kogumisse suhtuti ettevaatusega, osa anekdoote jäeti arhiveerimata), samas ei loobunud kogumistöös päriselt J. Hurda ja ERA-aegsest etnoloogilisest suunast (vt. Korb 2013: 11–12).

R. Ottesson, neil aastail ainuke arhiivi kaastööline Siberist, kirjutas põhiosa oma kogutust üles mälu järgi, vahendades pärimust küla-kogukonna ühisteadmisena. Tõenäoliselt oligi ta külas üks paremaid pärimuseteadjaid, kel jätkus silma ja huvi ümbritseva, muuhulgas ka naabruses elavate rahvaste kommete vastu. Perioodil, mil Ottesson oma kirjapanekud tegi, valitses üldine arusaam, et folklooritekstide abil tuleb edasi anda pigem kollektiivset kui isiklikku kogemust. Seega seadsid kogujad ja esitajad eesmärgiks vahendada mineviku kollektiivseid praktikaid (vt. Oras 2008: 40–41). Jutustades konkreetsetest isikutest, jättis R. Ottesson oma saadetistes tihtipeale nimed nimetamata ja piirdus nimetähtedega. Pikemate juttude puhul on Ottesson oma sõnutsi püüdnud mõnikord teksti lühendada, et “mitte kõiki peensusi kirja panna”. Niisiis on tema jaoks olnud oluline jutu süžeele, mitte konkreetse jutustaja teksti võimalikult täpne edasiandmine. Samas andis Ottesson oma kirjades teada, et vajadusel on ta valmis arhiivi saadetud tekste täiendama.

Teisalt avaldub Ottessoni kirjapanekutes selgesti tema isiklik suhe pärimusse: näiteks hulk traditsioonilisi usundilisi jutte on üles tähendatud isikukogemuse-juttudena minavormis. R. Ottesson tundis hästi vanu pärimuslikke ravivõtteid ja raviloitse. Arusaam, et ravitsemisoskus pole mitte üksikute tarkade pärusmaa, vaid kuulub kogukonna teadmiste hulka, oli enamikes Siberi eestlaste pärimusrühmades valdav veel ka 20. ja 21. sajandi vahetusel (vt. Korb 2006: 92–93). Loitsud ja rahvapärased ravimisviisid ja -võtted olid Ottessoni kodukülas tol ajal praktilises kasutuses, nii andis ta oma teadmisi vabalt edasi kõigile soovijaile,

ka arhiivitöötajatele. Samas pidas ta oma saadetistes vajalikuks tuua esile arstiabi kättesaadavust nõukogude korra eelisena. Nii leiame loitsu-tekstide juurest Ottessoni kommentaari: “Nüüd nõukogu valitsuse aegu inimesed neid lugemisi ei usu, iga haigusega pööravad arsti poole. Meil nüüd igas külas on arst.” (RKM II 271, 104). R. Ottessoni lisandused ja kommentaarid võisid olla mõneti tingitud vajadusest õigustada iseenda ees usundilise sisuga kirjapanekuid. Võimalik, et ta püüdis ka end kaits- ta materjali saatmisele järgneda võivate repressioonide eest. R. Ottesso- nile oli nõukogude võim õpetanud usu ja vanade tavade-kommete sal- gamist, samas olid need tavad ja kombed lapsepõlvest tuttavad, kindlalt külakogukonnas juurdunud. Ottessoni kahetine positsioon – külaela- nikega sarnane pärimuslik taust *versus* nõukogude võimu ideoloogiline surve ja töö nõukogude võimu teenistuses – väljendub selgesti ka tema rahvaluulesaadetistes.

Oma kodakondsete ja ka koduküla rahva eest püüdis R. Ottesson Kir- jandusmuuseumi rahvaluule osakonna kaastöölise seisust pigem varjata. Tema lapsed ja lapselapsed, kellega mul õnnestus kohtuda, meenutasid, et mäletavad küll ema / vanaema laua taga istumas ja kirjutamas, kuid täpsemalt ta sellest rääkida ei tahtnud. Niisuguse käitumise põhjuseks võib pidada asjaolu, et külakogukonnas hinnati eeskätt füüsilist tööd, pärimusekogumine tõsiseltvõetava tööna ei kvalifitseerunud (vrd. Oras 2008: 89). Samas märgib R. Ottesson oma saadetises (5. IV 1969. a.) rahvaluule osakonnale, et “peab paljude museitega sidet ja aitab musei- tesse igasuguseid andmeid korjata”. Teadaolevalt saatis ta omakogu- tud eestikeelset materjali (paralleelselt Kirjandusmuuseumi saadetud kaastöödega) ka Minussinski Koduloomuuseumile, tehes üleskirjutus- test valiku ja süstematiseerides tekstid temaatiliselt (nt. laulud, jutud, rahvameditsiin jne.). Minussinski muuseumis leiduvaid R. Ottessoni üleskirjutusi on seni väga vähe kasutatud, sest potentsiaalsed kohali- kud uurijad eesti kirjakeelt ei valda. Ottessoni kaastöödest veel mõnele muuseumile mul ühtki jälge leida ei õnnestunud. Võimalik, et kohalikes muuseumides ei vaevutud kõiki kogujaid registreerima, eestikeelsete materjalide säilitamist ei peetud vajalikuks vms.

Eesti Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna strateegiad kaastööliste kogumistöö juhendamisel 1960.–1970. aastatel kujundasid suuresti materjali laekumist. Aastail, mil R. Ottesson rahvaluule osakonnale kaastööd tegi, olid tema juhendajaiks teadustöötajad Ingrid Rüütel, Ottilie-Olga (Olli) Kõiva, Mall Hiimäe (Proodel), Kristi Salve ja Erna Normann. Korrespondentide juhendajad vahetusid toona tihti ning töös lähtuti jagatud vastutuse põhimõttest. Näiteks ühes kirjas R. Ottessoni lehti paluti saadetised adresseerida rahvaluule osakonnale, mitte konkreetsele isikule. Kirjad arhiivi kaastöölistele on enamasti napisõnalised ja järgivad ametlikku stiili, R. Ottessoni lehti saadetud kirjad algavad valdavalt: “Lugupeetud seltsimees”. Võib öelda, et tol perioodil suhtlesid teadurid-arhivaarid korrespondentidega eeskätt institutsiooni positsioonilt (vt. ka Mikkola 2009: 98–99). Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnas hinnati kirjasaatjate tööd viie palli süsteemis, nagu kooliõpilasi tunnis. Arhiivitöötajate hinnang R. Ottessoni esimesele lehtele (kokku 25 lk.) oli “3-”. Kui arhiivi aktiivsemate kaastöölistega Eestis said rahvaluule osakonna töötajad aeg-ajalt kohtuda silmast silma (nt. välitöödel, korrespondentide kokkutulekutel), siis Siberisse nad ei jõudnud. Ka jäi R. Ottessoni leht haiguse tõttu ära plaanitud sõit Eestisse. Nii jäi üle suhelda vaid kirja teel.

Kui Rosalie Ottesson hakkas rahvaluule osakonnale kaastööd tegema, oli ta kogumistöös nn. puhas leht. Loomulikult ei teadnud ta täpsemalt, mida oma rikkalikust pärimusepagasist arhiivile saata. Ta pani kirja juttu-leht, märkides mitmete tekstide juurde end tõlkijaks. Osa saadetud juttudest oligi R. Ottesson ilmselt kohapeal kuulnud vene keeles, kuid tema kirjutatud laulusõnad olid enamasti tuttavad ka eesti traditsioonis. Ottessoni kogutud materjali, köite RKM II 272 algul leiame arhiivitöötaja märkuse: “Andmed sageli valed. Mitmed laulud, mida on nimetatud tõlgeteks, on tegelikult eesti rahva- või rahvalikud laulud, tuntud XIX sajandi lõpul / XX sajandi alguses.” Oma hilisemates lehtedest loobus R. Ottesson enamasti tõlkija märkimisest ja nõustus, et “need laulud ilmusivad Ülem-Bulani rohkem kui 100 aastat tagasi, siis kui Eestimaalt saadeti inimesi Siberisse.” (RKM II 271, 79–80).

Kui R. Ottesson lisas pärimustekstide juurde omapoolseid mõtisklusi ja arvamusi, ei meeldinud seegi kogumistöö juhendajatele. Näiteks vastati Ottessonile: [saadetises] “võiks ainult vähem olla omapoolseid arvamusi ja mõtisklusi – kas jõulusid ja uut aastat pidada on hea või halb, vajalik või mittevajalik jne. Teie kirjapanekute folkloristlik kvaliteet oleks suurem, kui neis sellist laadi arutlusi oleks vähem ning uskumuste ja kommete kirjeldusi rohkem.” (Kiri 10.02.1970. a.).

On igati mõistetav, et Ottesson saatis arhiivile nii rahvaehtsaid laule, jutte jm. kui kirjalikest allikatest pärinevaid lugusid. Jutustaja ja laulja seisukohast pole ju oluline, kas räägitu või lauldu pärineb algselt trüki-allikatest või suulisest traditsioonist. Külas kasutati nii seda kui teist, jutustaja või laulja ei pruukinud alati trükiallikat teadagi. Kui tänapäeval on folkloori ja mittefolkloori piirid ähmastunud, siis nõukogude aastail püüti teha ranget vahet. Nii paluti ka R. Ottessonil eraldada kirjanduslikku päritolu lood ehtsast rahvaluulest: “Päris rahvaluule hulka saame arvata need, mis pole pärit trükitud raamatutest. Kirjandusliku päritoluga lugude levik huvitab rohkem kirjandusteadlasi, sellepärast oleks parem, kui edaspidi püüaksite niisuguse materjali kirjutada eri vihikusse.” (Kiri 31.03.1971. a.). Kui R. Ottesson saatis arhiivi laste mängu ja “ilulugemisi”, põhjendas ta nende kirjapanekut: “Muidugi on nad millalgi kooliraamatutest võetud ja õppitud, aga nüüd neid kooliraamatuid ei ole. Nad on meil ammu ilma ära häävitunud. Need mängud ja ilulugemised on mul peas nii selgelt nagu minu oma viis sõrme. Kõik ma kirjutasin peast, ega mina tea, mis teil seal on ja mis teil seal ei ole. No mina kirjutasin sellepärast, et teie ka teate mis meil millalgi oli.” (RKM II 271, 285–287 (1969)).

R. Ottessoni potentsiaali kaastöölisena oskasid rahvaluule osakonna töötajad muidugi hinnata: tema teadmised olid peaaegu ammendamatud. Talle saadeti temaatilisi küsitluskavu (“Küsimusi pulmakommetest”, “Küsimusi matusekommetest” jm.) ja kogumisjuhendeid, eeskätt “Rahvapärimuste Koguja” numbreid. Kui R. Ottesson oli oma kirjapanekutes küsitluskavu järginud, sai ta selle eest kiita, nagu võime lugeda 27. märtsil 1970. a. saadetud kirjast: “Tore, et Te olete hakanud “Rahvapärimuste Koguja” küsitluskavu ja juhendeid silmas pidama. See on ka andnud häid tulemusi. Soovime Teile head tervist ja edaspidiseks

kaastööks palju jõudu! Parimate tervitustega kogu rahvaluule osakonna nimel.”

Juhendajate tugevaks argumendiks, miks arhiivi kaastöölised peaksid antud tööjuhiseid järgima, oli väide, et kogutavat materjali on vaja kasutada teadustöös. Näib, et R. Ottesson oli väga koostööaldis, valmis kriitilisi märkusi arvesse võtma: “Mina olen niisugune inimene, kui minu puuduste pärast tehakse mulle märkust, ega ma pahanda vaid olen tänulik sellele, kes nad mulle valge ette tõi.” (RKM II 271, 224 (1969)).



Ajapikku hakati esile tooma konkreetse saadetise väärtuslikumaks peetavat osa, nt.: “Saime Teilt jälle mitu vihikut rahvaluulet. Paljud ringmängulaulud on päris huvitavad ja ehtsad, samuti nõiasõnadega arstimine.” (Kiri 19.08.1969. a.).

Rahvaluule osakonnas pöörati tol ajal suurt tähelepanu ka kaastööde vormistamisele. 29. aprillil 1969. aastal R. Ottessonile saadetud kirja lõppu on lisatud märkus: “P.S. Ainult paluksin edaspidi mitte kirjutada vihiku kaantele ja jätta tingimata lehtede sisemised ääred 2 cm. laiuseks tühjaks.” Ottesson vabandas oma tihedalt kirjutamise harjumust õpetajaametis kogetud paberipuudusega (vt. Korb 2013: 20). Edaspidise kirjavahetuse käigus korraldi vormistamisjuhiseid, lisaks anti Ottessonile näpunäiteid, kuidas kogutut otstarbekamalt postitsi saata.

Kokkuvõtteks

Rosalie Ottesson saatis materjali kirja teel ega kohtunud ühegagi toorkordsetest rahvaluule osakonna töötajatest. Ometi on võimalik R. Ottessoni kaastööde ja teadurite-arhivaaride kirjade põhjal saada aimu ühe folkloorikogu kujunemisest, kui lisada taustateadmisi ajastust ja folkloristika ajaloost. Rosalie Ottessoni kogutu võimaldab jälgida, mida oma kogukonna pärimusainese hea tundja ise talletamisväärses pidas, kuivõrd mõjutasid tema saadetud materjali tema isiklik taust (päritolu, ametid) ja ajastu, milles ta elas. Märkimisväärne on Ottessoni püüd olla ühiskonnale kasulik, tema õppimis- ja arenemisvõime. Samas kogus ta väga vähe materjali teistelt külakogukonna liikmetelt, pigem toimis ta külakogukonna pärimusteadmiste vahendajana. R. Ottessoni kirjavahetus teadustöötajate-arhivaaridega toob esile rahvaluule osakonna tollaegsed kogumisstrateegiad, kus institutsioonil on juhtpositsioon ja kogujaile antakse konkreetseid õpetusi-juhiseid. Samas on märgatav ka teadurite uurijahuvist lähtuv lähenemine.

Eesti Rahvaluule Arhiivi kogumismatkad 20. sajandi viimasel kümnendil ja 21. sajandi algupoole on mõistagi toonud R. Ottessoni kogutule olulist täiendust. Samas pakub Rosalie Ottessoni unikaalne kogu jätkuvalt põnevat avastamist.

Kirjandus

- Annuk, Eve 2006. *Ilmi Kolla ja tema aeg: biograafilise lähenemisviisi võimalusi nõukogude aja uurimise kontekstis*. Dissertationes litterarum et contemplationis comparativae Universitatis Tartuensis 3. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Juntunen, Alpo 1983. *Suomalaisten karkottaminen Siperiaan autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa*. Siirtolaisuustutkimuksia A 10. Turku-Helsinki.
- Korb, Anu 2006. Ravitsemissoskus kui pärimusrühma ühisteadmus: Siberi Rõžkovo küla näide. *Mäetagused* 34, 87–110.

- Korb, Anu 2013. Rahvaluule osakonna Siberi kaastöölise Rosalie Ottessoni ja teadurite-arhivaaride dialoog aastatel 1969–1976. *Mäetagused* 54, 7–26.
- Mikkola, Kati 2009. *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1251. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Oras, Janika 2008. *Viie 20. sajandi naise regilaulumaailm. Arhiivitekstid, kogemused ja mälestused*. Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 27. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Tuisk, Astrid 2006. Kooliõpetus ja eestlastest köster-koolmeistrid Siberis 19. sajandi lõpu- ja 20. sajandi alguskümnnenditel. *Paar sammukest XXII. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat*, 161–181.
- Viikberg, Jüri; Vaba, Lembit 1984. Siberi põhjaeestlasi kõnetamas. *Keel ja Kirjandus* 3, 145–156 ja 4, 210–223.

Arhiivi viited

- EFAM – Eesti folkloristika ajaloo materjalid Eesti Rahvaluule Arhiivis.
- ERA, DH – Eesti Rahvaluule Arhiivi digitaalsalvestus.
- ERM KV – Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide vastuste kogu.
- RKM II – Riikliku Kirjandusmuuseumi rahvaluulekogu (1940–1994).

Tervist teid varem Bulanist! 39

Kõige pealt andestage, et nii kaua teie kirja
peale ei vastanud mitmesuguste põhjuste pä-
rast. Teie saadetud iramatu eest suur aitäh,
kogu teie osavõnnu tööliste. Teile kõigile me-
duzi ma olen tundmata isik, no ega see
asja ei riku, tundmata isikud võivad ka
iga sugusi riisi tööst läbi viia, mis riisikonna
elule vastu töö. Mina olen Siberis sündinud
just selles samas külas kus ma elan. Ülem-
Bulanis. Minu isa Olfesson Peter Gustavits
on sündinud eestis just Tartus linnas, võib
olla ka, et on praegu Tartus isa sugu-
lasi. Peale saja aastat tagasi minu isa
saadeti Siberisse, Isa rääkis, et mõisas töö-
juures, tööised tõstivad tüli, Tüli ajal sai
mõisa hulgas surma. No ja võik need tööised
kes tülist osa võtsid saadeti Siberisse nende
hulgas oli minu isa. Minu ema sündis Si-
beris - Ülem - Bulanis. Siis kui isa Ülem-Bu-
lanisse tuli, oli selles külas ainult kolm
tolu, nende hulgas ka minu ema isa taen. Siis
Siberis isa võttis naise. Süüsi, Mis moodu eesti
ma laulud Siberisse said? Peale 100 aastat
tagasi. Kui hakkati eestist inimesi Siberisse

Sünnikoht Siber

Ottestsoni Roosi

1

Teile kõigile muidugi ma olen tundmata isik, no ega see asja ei riku, tundmata isikud võivad ka igasugusi ühistöösi läbi viia, mis ühiskonna elule kasu toob. Mina olen Siberis sündinud just selles samas külas, kus ma elan – Ülem-Bulanis. Minu isa – Ottestson, Peeter Kustavits – on sündinud Eestis just Tartu linnas, võib-olla, et on praegugi Tartus isa sugulasi. Peale saja aasta tagasi minu isa saadeti Siberisse. Isa rääkis, et mõisas töö juures töölised tõstsid tüli. Tüli ajal sai mõisa kubjas surma. Noja kõik need töölised, kes tülist osa võtsid, saadeti Siberisse, nende hulgas oli minu isa. Minu ema sündis Siberis Ülem-Bulanis. Siis, kui isa Ülem-Bulanisse tuli, oli selles külas ainult kolm talu, nende hulgas ka minu ema isa talu. Siin Siberis isa võttis naise.

Nüüd seletan ma oma eluloost. Mina sündisin 1899. aastal 24. augustil vana [kalendri] järele¹ Ülem-Bulanis Karatoosi raioonis Krasnojarski kraisis. Minu vanemad olivad vaesed talupojad. Algkooli neli klassi lõpetasin ma ära 1914. aastal väga heade ja heade märkidega. Vanemad mind edasi õppima ei olnud suutelised laskma, just oma vaesuse pärast. Minu vanaema K. P. elas Jermakovi külas. Seal oli kool, kus õppisid 5. ja 6. klassi lapsed. Minu vanaema viis mind oma juure ja pani minu sinna kooli. 5. ja 6. klassi lõpetasin ka väga heade ja heade märkidega ära. Sellel seekord lõppes minu õppus 1917. aastal. Peale kooli lõpetamist ma elasin Ülem-Soetukis õe juures. No elu oli seal kibe – tööd oli nii palju, ööd ja päevad sai teda tehtud ja ikka teda oli küll. Mingisugust kultuurilist tööd seekord külas läbi ei viidud. Peale kiriku seal midagi ei olnud. Vahest sai pühapäevadel kirikus käia laulmas ja jumalasõna kuulamas,

¹ ukj. 6. septembril

see mind ei huvitanud. Sellest, mis ma koolis õppisin, midagi korrata ei olnud võimalust. Ma kartsin, et unustan koguni ära – mis siis sest minu õppusest kasu oli, siis poleks olnud vaja oma pead murda ja õppida, kui ma poole tee peale seisma jään. Võtsin ja läksin vanaema juure tagasi, see oli 1918. a. Vanaema abiga sain Jermakovi apteeki teenijatüdrukaks. Korjasin² ja pidasin apteeki puhtaks.

1918.–1919. aastal oli Siberis partisaanide sõda valgedega ja 1919. aastal valged hakkasivad taganema – punased pressisivad neile peale. Apteek, kus ma töötasin, kukkus evakueerimise alla, teel saime valgedele käest kargu³ ja tulime Ülem-Soetukki. 1920. aastal tulin Ülem-Bulani. Käisin jõukamatel tööl, suvel [vilja] lõikamas, tegin näputööd naistele. Võtsin näitemängudest osa, organiseerisime õpetajaga kontserti. 1923. aastal mind valiti Ülem-Bulani nõukogu esimehena soveti pretsetaate-lik⁴. Nõukogu juhina töötasin 1924. a. maikuuni, siis võtsin end [töölt] lahti ja sõitsin Ülem-Bulanist ära Krasnojarski. Hakkasin kalevivabri- kus tööle, “Красный Октябрь”. Seal sain oma hea ja väärtuslise töö eest lööklase nime ja anti mind parteisse. 1924. a. septembrikuul vab- riku parteiorganisaatsija saatis mind Krasnojarski parteikooli õppima. Parteikooli lõpetasin ära 1. maiks 1925. a. Krasnojarski eesti osakond saatis mind Ülem-Bulanisse Karatoosi raiooni lugemisetoa juhatajaks. Selle töö peal töötasin 1. oktoobrini 1926. aastani. Siis Karatoosi raiooni parteikomitee viis mind üle tööle Karatoosi raikomparti⁵ naisorganisaat- toriks, selle töö peal töötasin 1932. aastani. Sel ajal ma ei töötanud mitte üksi naiste hulgas, vaid igasugusi töösi tuli läbi viia, mis raiooni partei- komitee kohustas täita. Sel ajal meil Karatoosi raionis oli käsil kollekti- viseerimine ja kulakate likvideerimine, sai olla elu ja surma peal väljas. Mitu korda oli kulakate poolt mu peale pokkussenie⁶. No kord ei olnud surmaks – jäin elusse. 1932. a. 1. vevralis Ülem-Bulanis mingisugusel põhjusel võeti kooliõpetaja N. A. maha ja võeti maha parteirakukese kir- jutaja T. U. No kust võtta kooliõpetajat ja parteirakukese kirjutajat. Liisk

² koristasin

³ pakku, põgenema

⁴ külanõukogu esimeheks

⁵ rajooni parteikomitee

⁶ kallaletung



**“Pilt 1927. a. üles võetud, kui ma Karatoosi raikom-
partis naisorganisaatoriks töötasin. Mul tuli soov end
üles võtta: tahtsin näha, missugune ma välja näen.”**

ERA, Foto 8953.

langes minu peale. Ei olnud nii, nagu praegu on, et küsitakse, kas lähed või ei. Siis oli niisugune partei distsipliin: kutsuti raikommi ja ööldi: “Seal on niisugune asi, mine.” Oli see siis öösse või päeva, tuli või puss-nuge või hõbekerveid taevast alla – läksid täitma partei porutseenied⁷.

⁷ ülesannet

Vot, niisugune distsipliin oli siis. No kord enamust otsustas, minu kohus on täita. Võtsin korjasin oma varanduse tsummatani⁸, asemeriided rulli kaenla, leitsin omale küüdimehe ja sõitsin Ülem-Bulanisse õpetajaks.

Märtsil 1935. aastal ma jäin kõva südamehaigusse – terve aasta läbi lamasin haiglates, paljudes kurortides. Arsti komisjon viis mind II grupi invaliidiks, siis jälle III grupi [peale], tervis muidugi vähe paranes. Nii ma selle haiguse tagajärjel kukkusin parteist välja. Noja mees ei lubanud mind enam – tundis hirmu, et suren ära. Ja ma enam ei hoolinud ise ka parteist ega kellegist, kui elu rippus juba niidi otsas.

1936. aastal Ülem-Soetukis ei olnud kooliõpetajaid. Raiooni hariduse osakond kutsus mind oma jutule ja rääkis: “Seltsimees Ottesson, aita meid veel kord hädast. Me teame küll, et su tervis on läbi. Ehk saad meile appi tulla, Ülem-Soetuki algkoolis ei ole rohkem õpetajaid kui üksainus, seegi on veikse haridusega, ainult teise klassiga võib töötata, aga teised klassid on ilma õpetajata ja kuskilt võtta ei ole. Ole nii kallis – aita meid. Niikaua tööta, kui meile saadetakse õpetajad.” Ei kedagi, et küll arstide poolt olin õpetaja tööst vabastatud, võtsin südame rindu, läksin jälle õpetaja töö peale. Töötasin niikaua kui 1940. a. jäin uuesti haigeks, läksin haiglasse, lamasin mitu kuud seal. Arstikomisjon ütles: “Õpetaja töö peale ei tohi enam minna. Kui ei kuula, kaotad elu.” [---]

1941. aastal 25. oktoobril valiti mind Ülem-Bulani külanõukogusse kirjutajaks – sel suurel kodusõja ajal⁹. Iga päev kutsuti külast mehi välja kodumaad kaitsma. Mõne nädali pärast tuli kutsekiri külanõukogu pretsetaatelile järele, minna kodumaad kaitsma – siis tuli mul nõukogu pretsetaateli aset täita. Nädala pärast tuli käsk naloogi¹⁰ agendile järele – minna kodumaad kaitsma. Agendi töö ka anti minu kätte. Mõne nädala pärast tuli nõudekiri kolhoosi esimehele ja brigadiridele järele. Kolhoosi esimees seekord oli mu mees. Kui kutsekirja kätte sai, tuli külanõukogusse, andis kolhoosi pitsardi minu kätte ja ütles: “Na, Roosi, kolhoosi pitsart, ja juhi kolhoosi nagu oskad.” Ma seekord olin kolhoosi rivisjoni komisjoni pretsetaatel.

⁸ kohvriss, kotti

⁹ siin mõeldud Teist maailmasõda, Venemaal nimetatakse: Suur Isamaasõda

¹⁰ riigimaksu

Teinepäev saatsin mehe kodumaa kaitsmisele välja. Tulin külanõukogusse, neelasin pisarad alla. Mis nüüd teha: külasse jäävad ainult naised, lapsed ja mõned vanad mehed. Vili on vaja korjata, plaanid täita, pered on vaja üleval pidada. Ei kedagi – selsoveti¹¹ saadeti pretsetaateliks naisterahvas, brigadirideks naisterahvad, ülepea igale poole sai panna naisterahvad. Traktoristideks õpetasime ka naisterahvad. Kevade külvi aeg ei piisanud hobuseid, et seemned metsa vedada. Naised oma seljas viisivad teri metsa, külvasid maha. Kellel oli oma lehm või härg, rakendas ette, pani terakotid peale, viis seemned põllule. [...] Kõigil oli üks mõte: et saaks küli maha, saaks lapsed üleval hoitud ja ka frondile¹² leiba. Kõik palusid, et aga meie punavägi võidaks, et nõukogu valitus jääks võitjaks. Ükski ei tahtnud saksa vassistide orjaks jääda. Kõige raskem oli see aeg, kui keegi naine sai surmakirja oma mehe kohta, ehk ema poja kohta. Nuttu oli siis, et oli seda raske ära kannatata. No aga ükski tööle minemata ei jätnud. Kõik said aru, et sõda, sõjas keegi peab langema. Ega kõik ei sure, keegi ikka tuleb eluga. Kõigil oli kindel lootus, et Nõukogude Liit jääb võitjaks. Kõik plaanid: leivaplaanid, liha-, muna-, piimaplaanid, metsavalmistuse plaanid Ülem-Bulan täitis ületusega. Kui sõda lõppes, ülemjuhatus hindas Ülem-Bulani head tööd, premeeris paljuid kolhoosnikuid – andis medaleid. Ka minu tööd hindas, andis mulle ka medali. Minu medaliraamatu number on АД № 303867, 25. detsembril 1947.

1948. aasta jaanuaril viletsa tervise pärast võtsin enda külanõukogu tööst lahti – minu asemele valiti minu tütar O. V. Kolhoosi rivisjoni pretsetaateliks töötasin edasi kuni 1956. a. veebruarikuuni, siis võtsin end sealt ka lahti ja läksin vanadusepinsija peale.

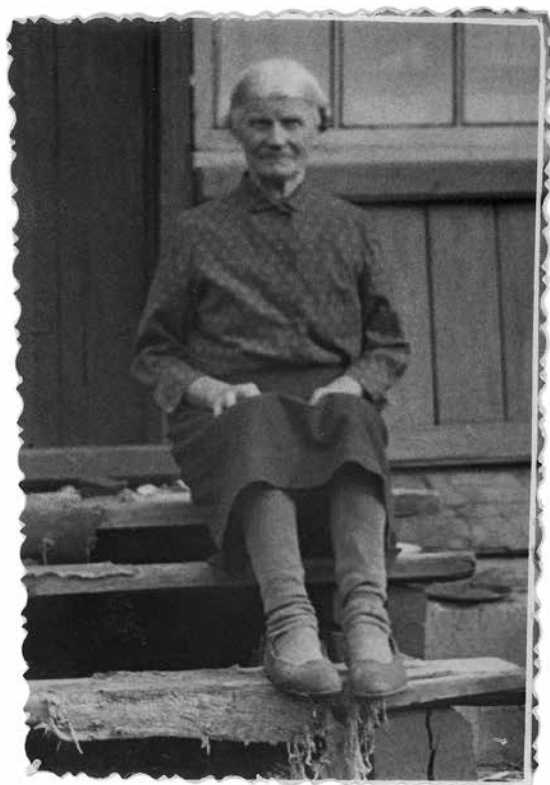
Nüüd juba neljas aasta töötan naissoveti¹³ pretsetaateliks. Aitan klubijuhatajal organiseerida näitemängusi, kontsertisi, teen selgitustööd inimeste hulgas. Mõnikord, kui vaja läheb, näitemängu ja kontserdi aegu, loen ilulugemisi, laulan, vahest laulan üksi. Laulan ja loen vene keeles ja ka eesti keeles. Vot missugune on minu elulugu ja minu töö.

¹¹ külanõukogusse

¹² rindele

¹³ naiste nõukogu

Kasvatasin kuus last ülesse¹⁴. Üks poegadest on traktorist-mehhaanik, üks poeg kommunist mehhaanik-sohver, üks poeg tisler. Üks poeg söesahtis maa all kaevab kombainiga süsa. Üks tütar on tubakavoot¹⁵, üks tütar on arstikoolis, õpib inimeste arstiks. Praegu elame vanamehega kaheni. Vanamees ka on pensioneer. 29/IX 69. a. RKM II 271, 39, 225–232 (1969).



“Nüüd, kui ma peelist ennast vaatan, mõtlen,
et peelist vaatab mulle mitte minu enda nägu,
aga kellegi võera nägu. No peab sellega rahul
olema, mis on. Möödunud ei saa iialgi tagasi.”
(1971) ERA, Foto 9752.

¹⁴ sealhulgas kolm kasulast, elukaaslase Mihkel Krintali lapsed esimesest kooselust

¹⁵ tubakakasvataja

Asustuslugu ja paigad

2

Peale 100 aastat tagasi, kui Eestist inimesi Siberi saadeti, oli Siber tühi maa, paks taiga, kus elasivad ainult linnud ja metsloomad. Toodi inimesed, käed ja jalad raudus, jala niikaua kui Eniseiski guperni¹⁶. Minusinski linnas võeti ahelad kätest ja jalgadest, anti inimesele kolme päeva toit, kerves, labidas ja tikutoos – nii rääkis minu isa – ja saadeti inimene ettenähtud kohta elama.

Ülem-Bulan on sündinud 1861. aastal. Elanuvad nagu tikarid¹⁷. Mingisugust valitsust pole külas olnud. Valitsus oli ilmunud külasse 1863. a. Minu ema isa Krai, Karl ja Teras ja Parila olnud esimesed inimesed Ülem-Bulani maa peal. Nii rääkis meile meie ema. RKM II 271, 40–41 (1969), RKM II 291, 669 (1972).

3

Jutt tataritest

Kui ma veel noor olin, tihtilugu kuulsin vanemate inimeste suust tataritest palju juttusi, tatarite elust ja nende kombedest. Olivad kõvasti elust maha jäänud, kuid kõvasti iseenda-armastaja rahvas. Põlgasivad kõvasti teisi rahvusi. Pesitanuvad endid¹⁸ eraldi steppi, kus oma soovi järele korraltanuvad oma kombeid ja seadust. Kui nende lähedusse ilmunud teine rahvus, kes hakanuvad tataritele oma seadust ja kultuuri seletama, pole see tataritele meeldinud. Nende arusaamine olnud niisugune, et neid kiusatakse. Korjanud omad kompsud kokku, läinuvad sealtkohalt minema. Enne minekut lasnuvad oma jurta lae sisse. Olnud ka niisuguseid südakaid mehi, kes pole minema läinuvad. Läinuvad jurta, saaginuivad jurta postid läbi ja lasknuvad jurta lae alla, tapnuvad endid ära.

¹⁶ Jenissei kubermangu

¹⁷ metslased

¹⁸ siin: asunud elama

Ütelnuvad: “Häda ajal ise omale surma teha ei ole patt. Jumal annab andeks. Aga vaenlase eest ära põgeneda, see on patt. Jumal ei anna selle inimesele andeks.” Need inimesed, kes niisugust asja oma silmaga nägid, need tõevaimus seda ka rääkisivad.

Tihtilugu oli ka juttusi Ülem-Bulani tatarite jurtade küngastest. Ikka oli rääkimisi, et nende küngaste all on tatarite surnukehad. Neid künkaid puutuda ei tohi. Kui meil kolhoos algas, ilmusivad traktorid, traktoristid tahtsivad ühe künka lahti kaevata, et vaadata, mis seal künka all on. Aga raiooni poolt ei lubatud neil seda teha. Ööldi: “Ei ole vaja, mine tea, mis saraasa¹⁹ seal võib olla.” Seda rääkis mulle traktorist Jundeman, E. Aga siiski traktoristid küntsivad mõne künka tasaseks, mis kesed viljapõldu olivad. A need künkad, mis tee ääres on, need on alles.

Ükskord ma oma vanemate käast küsisin neist küngastest täpselt järele. Minu vanemad rääkisivad mulle nii. Millalgi tatarid elasivad meie maal. Nemad olivad rändav rahvas. Põldu tatarid ei armasta teha. Kasvatavad hobusi, elavad hobuse lihaga ära. Sellepärast neid söimatakse kabjanärijadest. Seda ütelist tatarid ei salli. Nende arust nemad on kõige õnnis rahvas, söövad hobuseliha. Hobune olla Jeesuse Kristuse surmast päästnud. Sialiha ei söö. [...] Minu ema ütles, et küngaste all on tatarite surnukehad. Mine tea, kui palju endid jurtade all ära tapsivad. Ja missuguse jurta all, sest tataridel on see komme, et kui keegi jurtas ära sureb, jätavad surnu jurta, lasevad talle jurta lae peale, aga ise lähevad teevad omadele uue jurta. Mine tea, missuguse haiguse kätte keegi neist suri. Sellepärast ei lubata kellelgi neid künkaid kaevata. Las seisavad eeltulevase põlvele mälestuseks. Meil Siberis paljudes külades on neid künkaid. RKM II 318, 342–345 (1975).

4

1919. aastal, kui kassakate ataman sõitis oma oträädiga²⁰ külasipidi, rõõvis ja tappis ilma süüta inimesi, siis inimesed nägid igasuguseid viirastusi. Ühe juhtumise kirjeldan, mis rääkisivad minu vend ja tädimees.

¹⁹ nakkus

²⁰ rühmaga

Seekord olid iga uulitsa otsal karauulid²¹ väljas. Kui näevad, et kassakad tulevad külasse, siis karauulid antsivad signaali. Siis inimesed läksivad kassakate eest peitu, kes kuhu oskas minna. Ühel ööl minu vend ja tädi-meies olivad karauuli peal väljas. Korraga näevad – tuli põleb niiütelda kilomeetert 2–3 neist eemal ja üks veike laps seal tule juures nii hale-dasti nutab. Vend hüpanud hobuse selga, sõitnud otsekohe senna, kus tuli põlenud. Nii kui selle koha peale jõudnud, kustunud tuli, kadunud ka lapse nutt. Tuli hakanud teises kohas põlema. Jälle laps nutnud. Vend sõitnud ka sinna, otse tule peale. Kustunud tuli, vaikinud lapse nutt. Vend homiku kantsaleeris²² rääkis sellest inimestele. Vanad inimesed ütlesivad: “See kuulutas inimestele surma.” Oli. Kolmandamal päeval sõitsivad kassakad külasse, peksivad inimesi, põletasivad inimeste majasi maha. Ühe mehe lasivad küla pere uulitsasse maha. Kaks meest viisivad just senna kohta, kus minu vend nägi tuld põlema ja lasivad neid senna maha. Oleks vend ja tädimees seda peale mahalaskmist rääkinu-vad, siis oleks võinud ütelda, et nad valetavad. No aga nad rääkisid kolm päeva enne kassakate külasse tulemist. RKM II 291, 659–662 (1972).

5

Külad on jõgede nime järele: Ülem-Soetuk, Ülem-Bulan, Alam-Bulan – niisugused jõed on olemas meil Siberis, kus elavad eestlased ja lätlased.

Enne kollektiviseerimist Ülem-Bulanis oli peale 200 elaniku. Mitu-sada tessatinad²³ maad oli nende elanikkude kääs. Oli põllumaad, heinamaad, puumetsa. Ka soode all on hulka maad. Ülem-Bulani naabruskülad on All-Bulan, All-Kinderlök, Üleval-Kinderlök, Motorsk, Seremuska, Ülem-Soetuk.

²¹ valvurid

²² siin: külanõukogus

²³ tiinu ehk tessatini, 1 tiin = 1,0925 ha



Motorski küla lähistel. Anu Korbi foto 2013. ERA, DF 14797.

Iga külale maamõõtja abil mõõdeti oma normad maad kätte. Aeti ümberringi kaks vagu sisse, panti postid ülesse. Postide peale oli kirjutud, kelle maa piir on. Üle piiri keegi teise küla maad ega metsa puutuma ei tohtinud minna. Kui keegi omavoli tarvitas, sai külavalitsuse poolt karistata. RKM II 271, 40–41 (1969), RKM II 318, 334–335 (1976).

Prauniku künigas on Ülem-Bulani Karatoosi uulitsa otsal, natukene maad külast eemal. Selle koha peal oli Prauniku ja tema naise Liisa koobas. Praunik oma naise Liisaga tulivad Ülem-Bulanisse elama. Suurt maja omale tegema ei hakanuvad, tegivad määkingu sisse koopa. Missugune see koobas oli, ma ei tea. Räägin vanainimeste juttu. Elanuvad seal maakoopas. Kui juba jäänuvad koguni jõuetumaks, omakseid pole neil kedagi olnud, ka lapsi pole olnud, külavalitsus korjanuvad need vanad inimesed ära, viinuvad kantsaleeri. Enne oli siisugune kord külas. Ma seda korda veel mäletan: need vanad inimesed, kellel omaksid ega lapsi ei olnud, küla panti neid söötma. Viidi need vanad inimesed kantsaleeri. Kes ise veel jõudis käia, käisivad külapidi, korjasivad omale toidukraami, mis inimesed antsivad. Aga need, kes ise ei jõudnuvad käia, või olivad ka pimedad, neile toodi toit kohale. Iga perel tuli päevas üks kerjus ära sööta. Küla tessatnik²⁴ homiku käis, andis teada, et sul on täna see vanainimene sööta. Kellelgi vastu ütlemist ei olnud. Tessatnik andis käsu sulle kätte, olge heaks – täida.

Viimaks tehti kantsaleeri kõrvale kolmeseinaline kammer santide jaoks, seda kammert nimetati pahatelnaks. Kui keegi jõuetuks jäi, omasi kedagi ei olnud, küla ülemus lasi selle vanainimese pahatelna tuua. Ja külale teatas, et see inimene külal tuleb sööta ja harida. Kui keegi neist vanadest ära suri, külavalitsus küla kuluga mattis ta ära. Vot siisugune kord oli Ülem-Bulanis pursuide valitsuse aegu. RKM II 318, 373–374 (1976).

Ülem-Bulan on tasase maa peal, seisab koos kolmest uulitsast. Üks uulits on pikk uulits, uulitsa ots läheb ida poole mäkke. Seda uulitsad nimetakse Väätski uulitsaks. Pool uulitsad läheb Savimäkke ülesse. Kevadel veejooksu-aegu ja suvel vihmasaju ajal vesi toob mäält savi alla.

²⁴ käskjalg

Allmää elanikkude uulits on savimülge sees, ei saa hobustega ega jala läbi. Inimesed iga aasta veavad ja vedasivad selle savimülge sisse mitmed kümned koormad hagu ja sõnikud enne, kui sealt võis läbi sõita.

See Savimägi on üks kaks kilomeetrit pikk. Kui mää tipule jõuad, siis näed sealtpoolt Bulani metsa oleku selgesti ära. Selle osa maa peal on koledad suured ja kõrged määd, orud ja logad. On ka tasasi põllumaid, mida inimesed oma ülespidamiseks tarvitasivad: külvasivad vilja, logades tegivad heina. [Kohad], kus inimesed põldu ja heina tegivad, kannavad veel praeguni nende nime: Rebase põllud, Sirgu põllud, Ratta stepp, Tamme põllud, Tui põllud jne.

Selle maa reljeefi hulgas ongi Suursoo, Pihtova soo jt. Soode äärtpidi mätaste peal kasvavad punased hapud marjad. Meie pool inimesed neid korjavad, söövad ja keedavad neist kisselli, tarvitavad ka rohu jaost.

Mitte kaugel Ülem-Bulanist on kõrge mägi sügava logaga. Seda mägi pidi inimesed sõidavad suvel kui talvel põllule ja metsa puite ja heinte järele. Mägi nimetakse Täkukukumääks. Täkukukumääks teda kutsutakse sellepärast, et ühe peremehe täkk talvel kogu heinakoormaga oli määst alla logasse veerenud, surnuks oli kukkunud. Nii rääkisivad meile endised inimesed.

Nüüd pöörame jutu tagasi Ülem-Bulani pika uulitsa peale. Teine uulitsa ots on põhja pool. Seda uulitsad nimetakse Karatoosi uulitsaks. Karatoosi uulitsaks kutsutakse teda sellepärast, et seda uulitsad pidi tee viib Karatoosi. Karatoosi võis ka üle Motorski küla sõita, aga inimesed üle Motorski Karatoosi ei sõitnuvad, sõitsivad otse põlluteed pidi.

Selle suure uulitsaga risti uulits, mis Ülemise uulitsaks nimetakse, jagab alumise pika uulitsa kaheks. Üht poolt uulitsad nimetakse Väätski uulitsaks, teist poolt uulitsad Karatoosi uulitsaks. Kolmas uulits kutsutakse Ülemine uulits.

Karatoosi pool on mägedel ja põldudel endiste põllumeiste nimed. Nimetan mõndasi mägesi ja steppisi, kus enne peremehed põldu tegivad. Kilomeetrit neli Bulanist Karatoosi poole on Nugise mägi, Nugise stepp, Nugise jõgi. See maa, kus Nugis põldu ja heina tegi, tänini kannab tema nime. Nugise põllu naabruses tegi põldu Habe, J., see maakoht kannab Habe nime: Habe mägi, Habe stepp, Habe jõgi.

Jõgi Bulan jookseb nende põldude alt läbi Bulani poole. Kannab nende põlluperemeiste nime see osa jõge, mis nende põldude alt läbi jookseb. Tänini pole nende põldudele, mägedele ja jõgedele uusi nimesi annuvad. Peremehi juba ammu valges maailmas ei ole. Maad olivad kolhoosi all, nüüd sovhoosi all, aga maad kannavad ikka endiste peremeiste nimesi.

Nüüd pööran uuesti Bulani küla neljanda uulitsa peale tähelepanu. Neljas uulits on Motorski mää all: üks uulitsa ots on idas, teine põhjas. Seda uulitsad kutsutakse Põrssa uulitsaks. See uulits on kõvasti porine. Peale selle inimesed pidasivad palju sigu ja põrssaid. Endised inimesed panivad selle uulitsale nimeks Põrssa uulits.

Põhja pool küla uulitsa lõpul on veike määküngas. Selle künka nimi on Tinni küngas. Tinn, P. tegi selle künka sisse koopa. Elas oma perega selle künka peal, maakoopas. Nii jäigi selle künka nimeks Tinni küngas. Nii et Ülem-Bulanid kahelt poolt küllest piiravad kaunis kõrged määd.

Nüüd räägin Bulani jõest. See jõgi jookseb Bulani külasse kaugelt veeallikatest. Soodest niriseb palju teiste allikate vett talle lisaks. Nii et kui ta Bulanisse jõudis, sai temast kaunis suur jõeke. Kevade lumesulamise aegu jõgi oli üle ääreni vett täis. Kõva vee jõuga lõhkus kõik sillad jõe pealt ära ja viis sildade puud jõgepidi alla. Sillad selle jõe peale inimesed tegivad kõrged ja kõvad. Üks suur sild oli Motorski pool jõe peal, teine sild Väatski uulitsa jõe peal. Küla alt jooksis vesi läbi – selle jõe peal oli vesiveski, jahvatati inimestele teri. Veski[tamm] kogus omale palju vett – nimetati järveks. Veski peremees oli Teppo, Peeter. Teine veski oli allpool Teppo, P. veskid. Nüüd ei ole enam kumbagi veskid, ainult veski kohad on olemas. Alumise veski kohal on veel veike järveke. Inimesed käivad seal ujumas ja kala püütmas. [---]

Nüüd räägin mõne sõna Tahumäest. Tahumägi on All-Bulanis Läti Bulani²⁵ maa sees, kaks-kolm kilomeetrit sealpool Lätiküla, Kibesi juures. Kibes jooksis Tahumää alt läbi, uhus Tahumää ohtupoolsed külge. Nüüd Kibes ei jookse enam Tahumää alt läbi, hakkas jooksuma uuest kohast, tagapoolt Tahumäge. Tahumää alt praegusel ajal jookseb veike protukas²⁶, mis veel Kibesist järele jäi. Tahumägi on ikka vanal kohal, ainult veiksem. Ei ole ta enam nii kõrge ja suur nagu ta alguselt

²⁵ Nižnaja Bulanka, nimetatud ka Läti Bulan

²⁶ oja

endise ajal oli. Inimesed sealt Tahumääst tõivad omadele luiskude jaost kivisi: käiade jaost ja tahu jaost, kus peal nugasi ja kermeid teravaks ihkusivad. Sellepärast see mägi saigi omale Tahumää nime.

Nüüd seal Kibesi äärdes suvel ei ole enam niisugust toredust ja iludust nagu endisel ajal oli. [---] Suvel on Kibesi äärdes sovhoosi loomade laager. Igaüks teab, et kus juba loomad sökuvad, seal on ka looduse ilu kadunud. RKM II 318, 318–327 (1976).

8

Tökati ajamisest

Ülem-Bulanis enne elas niisugusi inimesi, kes omasid omale spetsiaalsuse. Ajasivad kasekoordest ja korpastest tökatid. Otsisivad Väätsku poole metsa niisuguse koha, kus oli palju kaskesi. Kaevasivad maa sisse augud ja hakkasivad kasekorpadest ja koortest tökatid ajama. Kui tökati aukude läheduses kased said ära kooritud ja tökatist aetud, siis käisivad kaugemalt kasekorpaid ja kooresi toomas. Inimesed ostsivad tökatid. Temaga määriti vankri rattaid, vankri troogasi, telgesi, hobusteriistasi ja nahkjalanõusi. [---] Need künkad, kus tökatid ajasivad, on tökati augud veel praegust näha ja kohad kannavad tökatiajajate nime: Tökati Juri küngas, Kurika tökatiaugud, Tamme põld ja tökatiaugud, Parga tökatiaugud. Inimesi ligemale 70–80 aastat pole elus, no nende spetsiaalsus on kõigile inimestele teada. Seda tuletavad meile nende kohad meele, kus nad tökatid ajasivad. Need kohad kannavad tänani nende nime. RKM II 318, 361–362 (1976).

9

Ülem-Bulanis on Männimägi. Tema kolm külge on soo sees. Seda sood nimetakse Männimää soo. Männimää soo ühineb Terasse, Krai ja Päärna soodega. Need sood võtavad oma alla mitukümment tessatinad maad.

Enne oli Männimääl palju mändisi kasvanud. Teras, Krai, Parila olivad Männimäält palka toonuvad, kui nad Ülem-Bulani maad sökkuma tulivad. Nende palkedest teinuvad omadele tuad.

Männimägi, kui kohisema oli hakanud, olnud ka kohe tuisk lahti. Nüüd Männimääl kasvavad ainult kased. Mändisi enam Männimääl ei ole. No mägi, nagu enne nimetati Männimäaks, nii ka praegu nimetatakse. Ja soo, mis teda ümbritseb, nimetatakse Männimää sooks. RKM II 318, 335–336 (1976).

Ülem-Bulani ülema uulitsast sõidad välja. Tee, mis viib otse ülesse, ööldi ja praegusel ajal ööldakse: tee Läti külasse, tee Alla-Bulani. Tee, mis külaotsast keerab parema poole, ööldi ja praegusel ajal ööldakse: tee Kamenaproodu, s.o. tee ülesse Soetukki.

Enne inimesed sõitsivad ja jala käisivad Ülem-Soetukki otse üle Kõrgemää, üle Lubuka. Minu ema rääkis, tema oli Soetukis leerikoolis käinud terve kuu aega iga päev jala. Homiku kooli läinud otse üle Kõrgemää, üle Lubuka silla. Peale kooli tulnud jälle jala teedpidi tagasi. Ütles, et teedpidi tuli ja õppis teise päeva jaost ülesandeid, mida kooliõpetaja andis teise päeva jaost.

Kõrgemägi on Ülem-Bulani maa sees. Ta on järsku mägi – tee viib sügava logasse. Tema vastas mägi ei ole nii järsk, on pikaline mägi. Enne tihtilugu selle kõrgest määst alla sõites rikaste peremeiste hobused lõhkusivad. Et hoida oma hobust lõhkumise eest, mehed võtsivad hobuste suu juurest, hobuse valjastest kinni, viisid tasakene hobused määst alla. Kellel viletsavõitu hobused olivad, need nii kangesti lõhkuma ei hakanud, lohistasivad endid tasahaaval määst alla. [---] Nüüd viimasel ajal massinad ilma traktorite abita Kõrgemäkke ülesse ei saa. Traktor peab ühes olema, kui massinadel on vaja Kõrgemäkke ülesse minna.

Lubuka sild on Läti maa sees. Kui Kõrgemäkke saad ülesse, siis keerad paremad kätt logasse. Risti ees jookseb jõgi. Selle jõe peal millalgi olnud veski. Veski peremees olnud venelane, nimega Klubokov. Eestlased kutsunuvad teda Lubukaks. Nii et see veski koht ja jõgi kannab tänini Klubokova, Lubuka nime. [---]

Ülem-Soetuki pool põllumaad, heinamaad, sood, jõed, allikad, metsad kannavad ka nende inimeste nimesid, kes seal põldu tegivad. Nimetan nende hulgast, mis veel meeles on. Kui külast välja sõidad

Ülem-Soetuki poole, külast ei kaugel on veike mäekene, seda nimetati Veike mägi, tema loga Veikse mää logaks. Üle selle mäekese enne viidi poskuntiaed²⁷ läbi. Just selle künka peal oli poskuntiaia värav. Teine poskuntiaia värav oli selle tee peal, mis Läti Bulanisse viis.

Kaminaproodu pool on niisugusi steppisi: Kurika stepp, Parga stepp, Parga kungas. Parga põllul on veike mäekene, teda nimetati Parga künkaks. Terasse stepp, Terasse mägi, Terasse soo, Terasse sild, Terasse allikas, Krai stepp, Krai soo, Krai allikas, Krai logad, Päärna stepp, Päärna soo, Päärna allikas jne. [---] Ühesõnaga stepid, logad, sood, allikad jne. tänini on endiste peremeiste nime all, kes kõige enne teda omandas, puhastas, juuris ja põldu seal tegi. Näituseks Krai, Kaarel oli minu vanaisa. Võttis ühe osa maad oma tarbeks. Külis seal põldu, tegi lagakohtadel heina, jne. Kõik seda, mis tema all oli, ööldi: see on Krai, Kaarli oma, Krai stepp. Kui Krai, K. ära suri, hakkas selle stepi peal põldu tegema tema väimees. See oli minu isa Ottesson, Peeter. [---] Meie isa suri ära. Seal stepis hakkas põldu ja heina tegema tema poeg Ottesson, Dõnis. Ottesson, D. oli minu vend. Dõnis sõitis kollektiviseerimise aegu Ülem-Bulanist välja Jermakovi. See stepp läks kolhoosi alla. Nüüd seal teeb põldu sovhoos. No aga stepp oma nime ei muutnud: nii nagu teda kutsuti, Krai stepp, nii kutsutakse teda tänini. RKM II 318, 327–334 (1976).

11

Järvedest

Ülem-Bulanist üks seitse kilomeetrit või rohkem eemal on soo. Teda meie pool nimetakse Suursooks. Seda Suurt sood ümbritsevad mättad, sammal. Nende mätaste peal kasvavad marjad. Neid kutsutakse jõhvikateks ehk kuremarjadeks: kured neid söövad. Kui nad valmivad, siis on nad punased. No inimesed ei oota, millal nad looduse päikese käes valmivad. Juba toorest peast korjavad neid. Keedavad neist moosi. Kui nad korvi sees seisavad, siis lähevad punaseks ja pehmeks. Toorelt on nad valged ja kõvad. Nii hapud, et neid süia ei või. Kui inimesel on suur palavik, siis joovad tema vett: võtab palavuse ära.

²⁷ karjaaed



Vaade Ülem-Suetuki külale. Anu Korbi foto 2013. ERA, DF 14813.

No selle soo keskele ei tohi suvel minna – vaiud põhja. Suvel lainetab nagu meri. No aga faktiliselt on ta soo. Enne vanad inimesed rääkisivad, et seal olnud järv. Palju aastate järel see järv kasvas kinni, sünnitas soo. Talvel oli see soo ära külmetanud. Soodpidi oli läinud tee kulla priiski²⁸. Juba kevade poole üks miljonier priiskatel oli sõitnud seda soodpidi, kolm hobust [ees]. Vaiunud põhja kogu povoska²⁹ ja hobustega. Kutser oli saanud hüpata välja. Aga hobusi, härrad ja povoskat pole kätte saadud.

²⁸ kullakaevandusse

²⁹ koorma

Käinud küll otsimas. Minu isa oli ka käinud. Isa rääkis, et mitu latti sidunud otsapidi kokku. Aga järve põhja pole ulatanuvad. Ja härrad pole tänini leitud.

Mõni aasta tagasi hakkasivad teda haranseerima³⁰. Kaevasivad kraavisi. Jäi pooleli, kesk sood kartsivad minna. Ainult linnud käivad kesk sood. Inimene ega loom sinna peale ei tohi minna – vaiub põhja. RKM II 288, 244–245 (1971).



Ülem-Suetuki küla lähistel. Andreas Kalkuni foto 2012.

³⁰ kuivendama

Ma 1917.–1918. aastal elasin Ülem-Soetukis ja 1936.–1941. aastal olin Ülem-Soetukis kooliõpetajaks. Mul on Ülem-Soetuki kombed väga tuttavad. Seal on ka põldudega niisamasugune lugu nagu Ülem-Bulanis. Kus peremees põldu ja heina tegi, seal kannavad need endiste peremeiste nimesid. Nimetan mõndasi põldusi. Kui Ülem-Soetuki poskuntist välja sõidad Minusinski linna poole, siis poskunti taga on Matimägi. Eestlane Matt tegi seal millalgi põldu. Inimest juba ammu maa peal pole, aga põld ja maakoht kannab peremehe nime. Pahemad kätt keerab tee Jermakovi peale, on sügav loga – seda loga nimetakse Matimää logaks.

On steppisi, mis kannavad nimesi: Aaversoni stepp, Trubo stepp, Grüntali, J. stepp jne. Grüntal, Jaan oma heinamaal kahe mää vahele kaevas kaevu. Seda kaevu tänani kutsuvad Setu Jaani kaevuks. Jaan oli setulane, nii ristisivad kaevu Setu kaevuks.

On kaks mäge teineteise läheduses, harelikud määd. Üks mägi istub muna vormis, teine ots alt on jäme, ülemine on nagu muna. Seda mäge nimetakse Munamägi. Teise mää l mää tipp on nagu ratsasadulas, nimetakse seda mäge Sadulamääks. Niisama endiste inimeste veskide järved tänini kannavad peremeiste nimesi. Esimene järv küla taga nimetakse Vaarmani järveks, siin oli Vaarmani veski. Teine järv on Mölli Juhannese järv, kolmas järv on Aaversoni Jaani järv, neljas järv on Leeri Jaani järv, viies järv on Prei, A. järv jne. Möldred juba ammu on surnud, veskid on juba lagunud, järvedki juba kustunud, aga kohade nimed kannavad ükskõik³¹ nende inimeste nimesid, kes on neid teinud ja seal töötanud. [...]
Maakoht Ülem-Soetukis on niisama mägine, suured määd ja orud nagu Ülem-Bulanis on. RKM II 318, 369–372 (1976).

³¹ ikkagi

Ülem-Bulani elanikud sõitsivad Ülem-Soetukki Alt-Bulanist läbi. Nii-
sama ka Ülem-Soetuki elanikud sõitsivad hobustega Alt-Bulanist läbi
Ülem-Bulanisse, sest teesi mujalt nende külade vahel ei olnud. Ülem-
Bulanist mägipidi on seitse versta, aga soopidi on viis versta. Sõitsivad
Läti Bulanisse, Läti Bulanist Soetukki suurt teed pidi.

Hiljemini ei hakanuvad Alt-Bulanist läbi sõitma. Kilomeetrit 4
Ülem-Bulani poole bulanlased leitsivad Alt-Bulani ja Ülem-Bulani piiril
ühe vana veskitamme ja silla. Veskid enam ei olnud, ainult veski koht
veel oli näha. Ülem-bulanlased ajasivad tee selle tammeni. Hakkasivad
üle selle veskitamme sõitma Ülem-Soetukki. Seda tamme nimetati ja
praegu veel nimetakse Vana veski tammeks, et küll veskid enam ei ole,
ka tamm vaius vee alla. Nüüd Ülem-bulanlased sõidavad Ülem-Soetuk-
ki üle kõrge mää Volkova saimkist³² läbi. Niimoodu teevad ka Ülem-Soe-
tuki elanikud. RKM II 318, 382–383 (1976).

³² hajatalust